

Павліщева Я.О.

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри іноземних мов № 3,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

НЕОМІФОЛОГІЗМ У СВІТОГЛЯДНІЙ ПАРАДИГМІ ЛІТЕРАТУРИ МОДЕРНІЗМУ

Неоміфологізм (неоміфологічна свідомість) визначила головний напрямок культурної ментальності ХХ століття й виникла у наслідок кризи позитивізму, раціоналізму та прогресистського бачення розвитку історії та суспільства. Неоміфологічна свідомість в контексті літератури модернізму уособлює створення літературним героєм власної картини світу, яка, в свою чергу, спирається на прадавню міфологію та архетипні образи. Звернення до міфологічного минулого зумовлене станом соціального та ментального розпаду, в якому опинилася людина початку ХХ століття. На думку видатного дослідника неоміфологічного мислення Є.М. Мелетинського, міфологія виявляється тією єдиною глибинною мовою, яка в період ентропії соціуму може описати «вічні моделі особистісної та суспільної поведінки, суттєві закони соціального та природного космосу» [3, с. 8].

Міф виявляється міцним знаряддям для пошуку фундаментальних відповідей на питання про життя та смерть, для пояснення травмуючих, драматичних подій, гармонізації світоглядних бінарних опозицій, що зазвичай стають критичними для людини в перехідні періоди її життя, а також слугує гармонійній адаптації до соціальних та ментальних змін.

На тлі зруйнованої дійсності модерністи намагалися відшукати універсалії для створення нової картини світу, причому космогонія має відбуватися у свідомості окремої людини, в індивідуальному всесвіті. Універсаліями ж для власної світобудови мають виступати стійкі міфологічні моделі, загальні для колективного позасвідомого й індивідуальні міфологеми. Таким чином, спираючись на міфологічні схеми космогонії, особистість знов творить порядок із хаосу, трансформує розщеплену картину світу в автономний самодостатній космос. Для викриття архетипних структур у психіці індивідуума модерністи зосередилися на механізмах функціонування позасвідомого людини та на аспектах міфологічного мислення. Модерністська література в зв'язку з цим надає перевагу зображенню снів, фантазій, мрій, видінь героїв, станів свідомості, що знаходяться на грані з позасвідомим. Визначну роль для розвитку та відтворення неоміфологізму в літературі відіграли дослідження свідомості та структури людської психіки В.Джеймсом та А.Бергсоном на початку ХХ століття, а також відкриття позасвідомого З. Фройдом та архетипів К.Г. Юнгом.

Власне неоміфологізм можна охарактеризувати як специфічне світоглядне явище, притаманне саме модернізму, формою свідомості та мислення, структура та механізми функціонування яких відтворюють

прадавній, міфологічний тип мислення. Але разом з цим неоміфологізм є також ознакою розщепленої свідомості людини (літературного героя), що намагається знов віднайти внутрішню цілісність. Тому неоміфологічний тип мислення містить одночасно як деструктивні елементи внаслідок руйнування вже неактуальної картини світу, так і потенції для відтворення, оновлення образу дійсності.

Неоміфологізм адекватно вписується в модерністську світоглядну парадигму і корелює з багатьма її установками. Зокрема це стосується нівелювання та відкидання цінностей традиційної, багатовікової картини світу та пошуки іншого образу дійсності, репрезентація глибинних переживань особистості, що відбуваються на позасвідомому рівні. Лейтмотивом літератури модернізму стає зображення перипетій внутрішнього життя персонажів і значно менша увага приділяється зображенню соціальних відносин героїв. Відтворюючи внутрішній світ героїв, письменники-модерністи зосереджуються в першу чергу на негармонійних аспектах особистості, центральний персонаж модерністського твору – людина з певним душевним зламом або у стані духовної кризи. Причому руйнація та хаотизація відбувається як в суб'єктивному світі героя, так і зовні, в навколишньому світі, і це призводить до ще більшого занурення людини до власної, персональної дійсності. В наслідок цього поглиблюється розрив між людиною та дійсністю, зростають відчуття відчуженості, покинутості людини Богом, самотності та «трансцендентної безпритульності». Однак з цієї тотальної деструкції є лише один вихід – звернутися до найглибших пластів свідомості, де зберігається пам'ять про те як відбудувувати дійсність і на яких фундаментальних підвалинах вона за своєю природою може бути збудована знов. А творцем нового образу дійсності має виступити митець, що призначений зіграти подвійну роль – руйнівника-ізгоя та творця-деміурга. «Саме у цей період виникає художник-радикальний реформатор, який мріє зламати усе існуюче та створити видимість дійсності» [7, с. 62].

Зазначені світоглядні настанови зумовлюють виникнення в літературі модернізму художньої техніки потоку свідомості як влучного засобу передачі в тексті найглибших переживань героя, його вражень, спогадів та фантазій. Більш того, навіть сам модерністський текст наближається до міфа за своєю структурою, головними рисами якої стають «циклічний час, гра на межі ілюзії та реальності, уподібнення мови художнього тексту прадавній міфологічній мові» [5, с. 185]. Організації художнього тексту в модерністській літературі притаманні асоціативність, відсутність зовнішньої логіки в побудові речень, іноді позбавлення тексту пунктуації, циклічність подій внутрішнього життя героїв, загострення бінарних опозицій, ірраціональність, специфічне зображення часу, протиставленого хронологічній послідовності, місце зображуваних подій і час психологізуються, минуле й теперішнє переплітаються, а герої набувають вигляду архетипних образів. Отже, потік свідомості з акцентом на виявлення архетипних першооснов людської психіки, намаганням перетворити існуючий хаос на космічний порядок і

моделюванням власного образу дійсності є художньою технікою, яка повністю корелює з неоміфологічним типом мислення.

Неоміфологізм як провідний аспект модерністської світоглядної системи показово представлений в творах М. Пруста, Дж. Джойса, В. Вулф. Так, М. Пруст у своїх романах акцентує увагу на потоці внутрішнього досвіду героя, який автор протиставляє зовнішній дійсності, що постійно спливає та руйнується, й оновлюватися може лише у свідомості героя, в позараціональних сферах його внутрішнього світу. Крім того, у художньому світі М. Пруста будувannya гармонійної персональної реальності відбувається за допомогою спогадів героя та виражається в пошуку цілісного психологічного часу, де актуальна миттєвість може розгортатися в потік внутрішнього простору та тривати безперервно.

Роман «Улісс» Дж. Джойса, на думку, джойсознавця С. С. Хоружого, є перманентно тривалим рухом до глибин внутрішнього світу персонажа, позначеним «інтеріоризацією одісеї», що проявляється в перенесенні центру тяжіння з подій у зовнішній реальності до потоку свідомості героїв. Як і у творах М. Пруста, час зображуваних подій в «Уліссі» психологізується, й крім цього, має індивідуальні виміри – він оздоблюється алюзіями, враженнями, фантазіями та роздумами кожного персонажа. Образи головних героїв роману автор також передає у відповідності з неоміфологічними настановами – Блум і Дедал набувають певною мірою архетипних рис, а лейтмотиви їх поведінки реалізуються за схемою міфологічного наративу (міфологема блукання та повернення, мономіф вмирання та відродження героя).

В. Вулф, так само як М. Пруст й Дж. Джойс, у своїй творчості наголошувала на нездатності раціональним, інтелектуальним шляхом досягнути дійсність, визначаючи провідним способом її сприйняття інтуїтивний. Зображувані події в романах В. Вулф максимально психологізовані та суб'єктивізовані – зовнішній світ передається в романах через враження, тактильні, смакові, візуальні реакції персонажів на згадувані образи та ситуації. При цьому зовнішні перипетії важливі для письменниці тією мірою, наскільки глибоко вони можуть вплинути на свідомість героїв, викликати важливі спогади, інтуїтивні спалахи, інсайти, привести до переосмислення та перетворення власного образу дійсності, упорядкування хаосу в ньому. Зовнішня, об'єктивна дійсність у романах В. Вулф позбавлена цілісного відтворення, подається деталізовано, фрагментарно, вона виступає проекцією суб'єктивного світу героїв. Вулфівський персонаж розчиняється у різних часових вимірах, рухається відповідно до потоку власної свідомості й актуалізується одночасно в минулому та теперішньому.

Отже, неоміфологізм як невід'ємна та важлива складова світоглядної парадигми літератури модернізму визначає структуру художнього тексту, а також його провідні лейтмотиви: зображення глибинних психічних процесів персонажів на протигагу зовнішнім подіям, суб'єктивізація та психологізація часу, циклічність подій, архетипізація героїв та апеляція до міфологічних сюжетів, зображення чуттєвих образів на протигагу раціональним роздумам та аналізу.

Список використаних джерел:

1. Вулф В. Избранное: Миссис Дэллоуэй. На маяк: Пер. с англ. – М.: Художественная литература, 1989. – 558 с.
2. Джойс Д. Улисс: Пер. с англ. – СПб.: Симпозиум, 2000. – 831 с.
3. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1995. – 408 с.
4. Пруст М. У пошуках утраченого часу: Пер. з фр. Твори: в 7 т.: – К.: Юніверс, 1997. – Т. 1. – 366 с.
5. Руднев В. Словарь культуры XX века. – М.: Аграф, 1999. – 384 с.
6. Хоружий С. С. «Улисс» в русском зеркале // Джойс Дж. Собрание сочинений: В 3 т. – М.: Знаменитая книга, 1994. – Т. 3. – С. 363-605.
7. Weber R. W. Der Moderne Roman: Proust, Joyce, Belyj, Woolf und Faulkner. – Bonn: Bonier, 1981. – 235 p.